

De gotische kathedraal van León

Spiegel van de middeleeuwse wetenschap

Iedereen die de gotische kathedraal van León ooit bezocht heeft, zal onmiddellijk vertellen dat zij monumentaal en overweldigend is vanwege haar omvang, pracht en praal. Deze conclusie wordt meestal al snel getrokken na een eerste, oppervlakkige kennismaking met dit imposante meesterwerk. En wat mij betreft ook volkomen terecht.

Maar wat nog wel eens over het hoofd wordt gezien, is juist het meest indrukwekkende van deze kathedraal, namelijk het immense aantal in steen en gebrandschilderd glas afgebeelde heiligen, mensen, dieren, planten en vele andere objecten die vele Bijbelse en historische verhalen visualiseren.

De kathedraal telt niet minder dan 7 portalen met vele honderden beeldhouwde figuren en in de kerk zijn meer dan 150 gebrandschilderde ramen aan te treffen, eveneens overladen met talloze figuren en verhalen.

Deze afbeeldingen zijn niets anders dan een uitgebreide weergave van de kennis die men in de 13e eeuw bezit. En deze kennis is natuurlijk voor het overgrote gedeelte christelijke kennis. In deze tijd worden de eerste encyclopedieën geschreven. Ze worden bekend onder de Latijnse naam *speculum*, de taal waarin ze zijn geschreven.

Speculum betekent letterlijk spiegel. Een dergelijk naslagwerk wordt in die tijd gezien als een spiegel waarin de toenmalige kennis wordt gereflecteerd

en aanschouwelijk gemaakt. Ook de kathedraal is te beschouwen als een spiegel of *speculum* waarin alle kennis van de 13e eeuw is ondergebracht.

Eén van de belangrijkste redenen om deze kennis in steen en glas te presenteren, is het simpele feit dat in die tijd bijna niemand kan lezen of schrijven. Zelfs menig priester is ongeletterd.

In zo'n maatschappij is het beeld van veel groter belang dan het schrift. Kennis wordt mondeling overgedragen met de 'illustraties' in steen en glas als belangrijkste leermiddel.

Maar het is geen saaie opsomming van kennis en feiten zoals een hedendaagse encyclopedie. Integendeel,

de gotiek is bij uitstek een periode waar menselijke gevoelens en emoties onderwerp van kunstuitingen worden. Heiligen worden afgebeeld als levensechte mensen van vlees en bloed in soms alledaagse scènes. Heel herkenbaar, waardoor de middeleeuwse mens zich gemakkelijker kon identificeren met de Bijbelse taferelen.

En verder zijn alle afgebeelde figuren met onzichtbare, denkbeeldige lijnen met elkaar verbonden. Dit zijn de associaties die worden gemaakt door bijvoorbeeld de leraren van een kathedraalschool, als zij hun leerlingen onderrichten. Zij leggen verbanden tussen de verschillende figuren en uitgebeelde verhalen en gebeurtenissen.

Laten we één portaal onder de loep nemen om te zien hoe men hier in de 13e eeuw mee omging.

De ontmoeting van Maria en Elisabeth (afb. 2)

Aan de westelijke hoofd façade van de kathedraal is het linker portaal gewijd aan Johannes de Doper. Het centrale thema van dit portaal is het leven en lijden van Johannes en tevens de geboorte en kinderjaren van Jezus.

We zien hier onder andere een verhalende scène waarin twee vrouwen elkaar begroeten. Zij reiken elkaar liefdevol de hand. Ogenschijnlijk een alledaagse gebeurtenis. Het betreft hier echter Maria en Elisabeth die in verwachting zijn van respectievelijk Jezus en Johannes de Doper.

Het is de beeldhouwer gelukt de Bijbelse ontmoeting op ontroerend eenvoudige wijze uit te beelden. Hij weet met heel weinig middelen de essentie van het verhaal samen te vatten in de ontmoeting van de twee vrouwen.

Zacharias als priester en vader van Johannes de Doper (afb. 3)

Alles wat verder in dit linker portaal is afgebeeld, hangt samen met de ontmoeting van deze beide vrouwen. Zo zien we links ervan een man die door een engel wordt aangesproken en iets daarboven een zittende man die iets opschrijft. Dat kan niemand anders zijn dan Zacharias. De echtgenoot van Elisabeth die van de aartsengel Gabriël verneemt dat hij op hoge leeftijd nog vader zal worden.

Als hij daarover zijn twijfel uitspreekt, wordt hij met stomheid geslagen en kan niet langer spreken. Het evangelie van Lukas verhaalt dat bij de besnijdenis van zijn zoon aan Zacharias wordt gevraagd welke naam het kind zal gaan dragen. Nog steeds niet in staat om te spreken schrijft hij de naam Johannes op een wastafel en kan vervolgens onmiddellijk weer spreken.

Vervolgens is het mogelijk een verbinding te leggen tussen Zacharias en een aantal elders afgebeelde kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders als een bisschop, aartsbisschop en een paus (in de kolom links van de staande en zittende Zacharias).

Zacharias was in het dagelijks leven een priester in de tempel van Jeruzalem. Hij is daarmee een personificatie van het priesterambt. Lukas noemt hem vroom en gelovig. De beeldhouwer maakt hem daarmee naast een voorbeeld van deugdzaamheid ook tot een mens die kan twifelen aan Gods woord en dit gebeurt door de nadruk te leggen op zijn sprakeloosheid en het gebruik van het wastafeltje.

De boodschap is in feite heel subtiel, namelijk ook priesters zijn maar mensen, zelfs de paus. En wederom is de essentie van het evangelieverhaal gevangen in een klein aantal doeltreffende, eenvoudige sculptuurtjes.

De geboorte van Christus (afb. 4)

Onmiddellijk naast Maria en Elisabeth is de geboorte van Christus weergegeven.

Te zien is Jezus in zijn kribbe met in zijn nabijheid de ezel en de os. In een notendop wordt verteld dat er geen plaats was voor Jozef en Maria in de herbergen van Bethlehem en dat slechts een stal of grot onderdak bood. Dit laatste staat overigens nergens in het Nieuwe Testament vermeld, het is een legende die later is ontstaan.

De kunstenaar beeldt Maria af liggend op een zeer luxe bed. Haar hoofdkussens worden door een vrouw opgeschud. Het net geboren en ingebakerde kind wordt door een andere vrouw gepresenteerd aan Maria, die overigens nog moe van de bevalling geniet van een rustige en welverdiende slaap. Dat zij slaapt wordt verbeeld door het ondersteunen van haar hoofd met haar hand onder de kin. Opvallend is ook de aanwezigheid van de badkuip waarin Jezus is gewassen. Enerzijds een alledaags huiselijk tafereel met alle bijbehorende luxe en comfort, anderzijds de verwijzing naar de armoedige geboorte in stal of grot.

Alsof de artiest een poging doet om de geboorte te laten plaatsvinden in een voor de middeleeuwer vertrouwde omgeving en daardoor het Bijbelse verhaal minder afstandelijk te doen lijken. Maar hij verliest de voor hem historische context niet uit het oog, de kribbe staat in het Evangelie expliciet vermeld en is dus afgebeeld.

De droom van Jozef (afb. 5)

Na de geboortescène volgt een afbeelding van Jozef die in een droom door de engel Gabriël wordt bezocht en die hem waarschuwt voor een naderend onheil. Ook hier is het met de hand ondersteunen van het hoofd het teken dat hij slaapt. Hij krijgt te horen dat hij onmiddellijk moet vertrekken, omdat Herodes het plan heeft opgevat om alle jongens van 2 jaar of jonger in Bethlehem te laten doden.

De vlucht naar Egypte (afb. 6)

Vervolgens zien we Maria en het Christuskind op de ezel en Jozef die te voet de ezel leidt. Deze scène is in

duizendtallen uitgevoerd in de Middeleeuwen en dus heel herkenbaar voor de toeschouwer.

Tegelijkertijd is de scène ook weer bijzonder. Achter de ezel loopt een man met een grote knots in zijn handen. De knots was het martelwerktuig waarmee hij was omgebracht en met dit attribuut maakt de beeldhouwer het voor de toeschouwer mogelijk om hem te herkennen.

De toevoeging van nog een persoon aan de scène komt niet vaak voor.

De man in kwestie is de apostel Jacobus de Mindere. In de Middeleeuwen was er een legende over de kinderen die Jozef - een weduwnaar - had uit een eerder huwelijk. Namelijk 4 zonen en 2 dochters. Jacobus was één van hen en hij vertegenwoordigt het hele gezin. De gedachte dat Jozef zijn andere kinderen achter zou hebben gelaten, was voor de kunstenaar schijnbaar ondenkbaar. Waarmee weer een warm menselijk element in het Bijbelse verhaal wordt ingebracht.

De Driekoningen en Herodes (afb. 7)

Net onder de vrouw die de kussens opschudt, is een engel te zien die een kroon opheft en kijkt naar de geboortescène van Christus. Dit symbool van koningschap is weer zo'n onzichtbare lijn of verwijzing naar andere afbeeldingen in het portaal.

Net boven Maria en Elizabeth, die elkaar begroeten, is een dubbele scène uitgebeeld. We zien van links naar rechts koning Herodes die - op een troon gezeten - de Drie Koningen ontvangt. Eén van de drie richt zich nog tot Herodes, de tweede is onderweg en de derde knielt reeds voor Maria en het Kind. Ook hier een magistrale samenvatting van het bezoek van de Drie Koningen aan zowel Herodes als de nieuwgeboren hemelse Koning Jezus.

Magistraal omdat hier één samengebundelde scène niet alleen verhaalt van Herodes, die met stijgende onrust de aankondiging van de geboorte van een nieuwe koning aanhoort, een voor hem levensbedreigende voorspelling.

Maar ook de belofte van de koningen dat zij hem zullen herbezoeken om de geboorteplaats van Jezus te ontdekken. En natuurlijk het bezoek aan Jezus in Nazareth waarbij zij geschenken aanbieden. Daarnaast is het ook nog een voorbode voor de elders in het portaal vastgelegde kindermoord in Bethlehem, waartoe door Herodes opdracht zal worden geven.

De les die de kunstenaar zijn toeschouwers hier wil leren, is het contrast tussen de slechte en goede koningen!

Drs. Wout Buijs - kunsthistoricus
Colegio Historia del Arte - Albir
www.spanjereis.com